

Literatuur

AcuBieb 2011

Theo Peeters

In het jaar 2011 waren er relatief weinig Nederlandse publicaties over aculeaten. Ik tel er in mijn lijstje deze keer slechts 35. Wel werden er diverse nieuwe aculeaten voor onze fauna gemeld. Twee bijen nieuw voor onze fauna: *Coelioxys afra* en *Megachile rotundata*, de goudwesp *Pseudomalus triangulifer* en de mier *Ponera testacea* waren nieuw voor onze fauna.

Tussen de 100 buitenlandse publicaties die ik hier heb uitgekozen zien we weer enkele nieuwe determinatietabellen. Amiet et al. presenteren hun laatste determinatieboek over de Zwitserse bijen. Dit deel verscheen niet in 2010, zoals in het boek staat, maar pas begin 2011 (pers. meded. Felix Amiet). Straka & Bogusch geven een nieuwe tabel tot de *Hylaenus gibbus*-groep, waarin ze drie soorten onderscheiden. De revisie van deze groep van het Nederlandse materiaal kan hiermee beginnen, want nu ligt er een goede tabel tot deze soortgroep. Als ik het goed heb gelezen komen onze soorten *Hylaenus gibbus* en *H. confusus* niet overeen met de soorten in deze nieuwe tabel en zal er wellicht een naamsverandering optreden. *Hylaenus gibbus* blijkt namelijk een meer zuidelijke soort te zijn en wij hebben waarschijnlijk te maken met *H. confusus* en *H. incongruus* Förster, 1871. Interessant en met zeer fraaie foto's van genitalen en S7 is de publicatie van Kuhlmann & Proshchalykin over *Colletes*-soorten in het Aziatische deel van Rusland. Zij bepreken 27 soorten waaronder ook 6 soorten die in ons land voorkomen.

Lezenswaardig en zeer informatief zijn verder het boek over honingbijen (Hepburn & Radloff, eds.), en de publicaties van de 70 jarige Halictidae specialist Ebmer over zijn eigen leven en over holarctische bijen. De publicaties voorzien van een * bevatten determinatietabellen. Ik dank Jan Smit voor enkele aanvullingen.

Literatuur Nederland (35)

- Boer, P., 2011. Stronkmieren *Formica truncorum* in de kustduinen. - Entomologische Berichten 71 (1): 15-16.
Boer, P., 2011. Bosmieren kwetsbaar voor brand(weer). De ecologie van een duinbrand. - Natura 108 (6): 16-19.

- Boer, P. & M.P. Berg, 2011. De bruine staafmier, *Ponera testacea* (Hymenoptera: Formicidae), nieuw voor Nederland. - Entomologische Berichten 71 (2): 43-45.
Brink, T., 2011. De verspreiding van de boommier (*Lasius brunneus*). - Dierplagen 14 (1): 10-13.
Cornelissen, B. & A. Visser, 2011. Concurrentie tussen honingbijen en wilde bijen (1). - Bijenhouden 5 (1): 16-17.
Cornelissen, B. & A. Visser, 2011. Concurrentie tussen honingbijen en wilde bijen (2). - Bijenhouden 5 (2): 16-17.
Corporaal, A. & B. Grutters, 2011. Knipperlichtjes. - De Levende Natuur 112 (4): 145.
Duchateau, M.J., 2011. Bijen en biodiversiteit. - Bijenhouden 5 (9): 3-4.
Elfferich, C., 2011. Wolbijen in de betonie. - Natura 108 (3): 16-17.
Grutters, B., A. Corporaal & J. Schaminee, 2011. Het verbond van Kievitsbloemen en hommels. - Natura 108 (3): 6-7.
Ibáñez-Justicia, A. & A.J.M. Loomans, 2011. Mapping the potential occurrence of an invasive species by using CLIMEX: case of the Asian hornet (*Vespa velutina nigritborax*) in the Netherlands. - Proceedings Netherlands Entomological Society Meeting 22: 39-46.
IVN-Veghel, 2011. Bijen in het Geerbos. - Een bijenverhaal van IVN-Veghel (Foto's Pieter van Breugel).
Keer, K. van, L. Peeters & T. Jansen, 2011. De Lentevuurspin in Vlaanderen. Pas ontdekt en al met uitsterven bedreigd. - Natuur.focus 144-154.
Koel, H., 2011. Speciaal natuurbeheer voor bijen heeft succes! - Tussen Duin & Dijk 10 (2): 18-21.
Korevaar, A., 2011. De ideale grootte van de holle boom. - Bijenhouden 5 (2): 18-19.
Kraker, C. de, 2011. Grevelingenverslag 2010. Onderzoek aan de flora en fauna van de Hompelvoet en andere gebieden in de Grevelingen. - Rapport Ecologisch adviesbureau Sandvicensis, 78 p.
Loonstra, A.J. & J. van Erkelens, 2011. *Leucophora obtusa*, een nieuwe bloemvlieg voor Nederland (Diptera: Anthomyiidae). - Nederlandse Faunistische Mededelingen 36: 15-21.
Mabelis, A.A., 2011. Noodklok voor de stronkmier (*Formica truncorum*) op de Besthmenerberg. - Entomologische Berichten 71 (5): 130-135.
Moenen, R., 2011. Sluipwesp *Melittobia acasta*. De explosieve invasie van een inbreker. - Natura 108 (2): 16-18.
Nieuwenhuijsen, H., 2011. Boekbesprekingen: David Baldock Bees of Surrey (2008) en Wasps of Surrey (2010). - Entomologische Berichten 71 (3): 82-84.
Peeters, T., 2011. Vliegverkeer bij een steenhommelnest op de Sijsten. - De Oude Ley 33 (2): 16-20.
Peeters, T., 2011. Vliegverkeer bij een steenhommelnest op de Sijsten (Hymenoptera: Apidae: *Bombus lapidarius*): 69-72. In: T. Cramer & P. van Wielink, Natuurstudie in De Kaaistoep. Verslag 2010 16e onderzoeksjaar. - TWM, KNNV-afd. Tilburg & Natuurmuseum Brabant, 119 pp.
Peeters, T.M.J., C. van Achterberg & W.I.M. Swüste, 2011. Virgilius Lefebvre (1921-2007), een halve eeuw wespen- en bijenfaunistiek. - Entomologische Berichten 71 (4): 104-112.

- Scheer, H. van der & M. van Iersel, 2011. Subletale effecten van gewasbeschermingsmiddelen bij bijen. - *Bijenhouden* 5 (4): 4-5.
- Scheper, J. D. Kleijn & M. Reemer, 2011. De relevantie van wilde bijen voor de bestuiving van landbouwgewassen. - *De Levende Natuur* 112 (3): 124-125.
- Schoelitsz, B., 2011. Top 10 insecten in huis. - *Dierplagen* 14 (2): 10-11.
- Schreven, S., 2011. De luzernebehangersbij *Megachile rotundata* nieuw voor de Nederlandse fauna (Hymenoptera: Apoidea: Megachilidae). - *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 35: 21-26.
- Schreven, S., 2011. De schubhaarkegelbij *Coelioxys afra* nieuw voor Nederland (Hymenoptera: Apoidea: Megachilidae). - *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 35: 27-32.
- Sluis, J.P. van der, 2011. Bijensterfte, een nieuw risico. - *Magazine nationale veiligheid en crisisbeheersing* mei/juni 2011: 28-30.
- Smit, J., 2011. De metselwesp *Ancistrocerus ichneumonideus* toch weer opgedoken (Hymenoptera: Vespidae)! - *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 36: 107-109.
- Smit, J., 2011. Een onverwachte vondst van de mooie sachembij *Anthophora aestivalis* in de Gelderse Poort (Hymenoptera: Apidae). - *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 36: 111-114.
- Veenendaal, R., 2011. *Pseudomalus triangulifer*, een nieuwe kogelgoudwesp voor de Nederlandse fauna (Hymenoptera: Chrysididae). - *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 35: 17-20.
- Verboven, H., R. Brys & M. Hermy, 2011. Bestuiving van Gewoon vingerhoedskruid in een gradiënt van stedelijk naar landelijk gebied. - *De Levende Natuur* 112 (6): 240-241.
- Verstrael, T., 2011. Dag bloemen, dag bijen... Dergelijke nietsontziende bestrijdingsmiddelen moeten dus worden verboden. - *De Levende Natuur* 112 (3): 101.
- Visser, A. & B. Cornelissen, 2011. Concurrentie tussen honingbijen en wilde bijen (3, slot). - *Bijenhouden* 5 (9): 6-8.
- Zijlstra, M., 2011. Boekbespreking: Mieren van de Benelux. - *Entomologische Berichten* 71 (1): 18-19.
- Literatuur buitenland (100)**
- Abbot, P. et al., 2011. Inclusive fitness theory and eusociality. - *Nature* 471: E1.
- Aebi, A. & P. Neumann, 2011. Endosymbionts and honey bee colony losses? - *Trends in Ecology and Evolution* 26 (10): 494.
- * Amiet, F., M. Herrmann, A. Müller & R. Neumeyer, 2011. Apidae 6. *Andrena*, *Melitturga*, *Panurginus* & *Panurgus*. - *Fauna Helvetica* 26, Schweizerische Entomologische Gesellschaft [2010], 316 p.
- Anderson K.E., T.H. Sheehan, B.J. Eckholm, B.M. Mott & G. DeGrandi-Hoffman, 2011. An emerging paradigm of colony health: microbial balance of the honey bee and hive (*Apis mellifera*). - *Insectes Sociaux* 58: 431-444.
- Bar-Shai, N., T. Keasar & A. Shmida, 2011. How do solitary bees forage in patches with a fixed number of food items? - *Animal Behaviour* 82: 1367-1372.
- Bassin, L., N. Alvarez, L. Pellissier & Y. Triponez, 2011. Ecological niche overlap in sister species: how do oil-collecting bees *Macropis europaea* and *Macropis fulvipes* (Hymenoptera: Melittidae) avoid hybridization and competition? - *Apidologie* 42: 579-595.
- Bates, A.J., J.P. Sadler, A.J. Fairbrass, S.J. Falk, J.D. Hale & T.K. Matthews, 2011. Changing bee and hoverfly pollinator assemblages along an urban-rural gradient. - *PLoS ONE* 6 (8): e23459.
- Baum, K.A. & K.E. Wallen, 2011. Potential bias in pan trapping as a function of floral abundance. - *Journal of the Kansas Entomological Society* 84 (2): 155-159.
- Belisle, R.A., I.G. Turner & M.P. Ansell, 2011. Evidence of biocomposite structure in *Colletes halophilus* nest material. - *J. Mat. Sci.* 46: 6154-6157.
- Berry, R.P., W.T. Wcislo & E.J. Warrant, 2011. Ocellar adaptations for dim light vision in a nocturnal bee. - *The Journal of Experimental Biology* 214: 1283-1293.
- Bladock, D., 2011. *Lasioglossum sexstrigatum* (Schenck, 1870), a bee new to Britain. - *BWARS Newsletter*, Autumn 2011: 16.
- Boomsma, J.J. et al., 2011. Only full-sibling families evolved eusociality. - *Nature* 471: E4.
- Brady, S.G., J.R. Litman & B.N. Danforth, 2011. Rooting phylogenies using gene duplications: an empirical example from the bees (Apoidea). - *Molecular Phylogenetics and Evolution* 60: 295-304.
- Breeze, T.D., A.P. Bailey, K.G. Balcombe & S.G. Pots, 2011. Pollination services in the UK: how important are honeybees? - *Agriculture, Ecosystems and Environment* 142: 137-143.
- Bučánková, A., O. Komzák, T. Cholastová & V. Ptáček, 2011. Notes on distribution of *Bombus cryptarum* (Hymenoptera, Apoidea) in Moravian territory (Czech Republic) and its laboratory rearing. - *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis* 59 (6): 69-73.
- Burger, F. & T. Sobczyk, 2011. Zur einem syntopen Vorkomen von *Cleptes pallipes* Lepeletier, 1806, *C. semiauratus* (Linnaeus, 1761) und *C. nitidulus* (Fabricius, 1793) in Sachsen mit neuen Erkenntnissen zur Determination der Gattung *Cleptes* in Deutschland (Hymenoptera, Chrysididae). - *Ent. Nachr. Ber.* 55: 53-56.
- Cane, J.H. & J.L. Neff, 2011. Predicted fates of ground-nesting bees in soil heated by wildfire: thermal tolerances of life stages and a survey of nesting depths. - *Biological Conservation* 144: 2631-2636.
- Cardinal, S. & B.N. Danforth, 2011. The antiquity and evolutionary history of social behavior in bees. - *PLoS ONE* 6 (6): e21086.
- Cölln, K. & A. Jakubzik, 2011. Diversität der Stechimmen (Hymenoptera Aculeata) in Dorf und Stadt. - *Dendrocopos* 38: 19-67.
- Crittenden, A.N., 2011. The importance of honey consumption in human evolution. - *Food and Foodways* 19 (4): 257-273.
- Danforth, B.N. & G.O. Poinar Jr., 2011. Morphology, classification, and antiquity of *Melittosphecia burmensis* (Apoidea: Melittosphecidae) and implications for early bee evolution. - *Journal of Paleontology* 85 (5): 882-891.
- Dietzsch, A.C., D.A. Stanley & J.C. Stout, 2011. Relative abundance of an invasive alien plant affects native pollination processes. - *Oecologia* 167: 469-479.

- Dyer, A.G., A.C. Paulk & D.H. Reser, 2011. Colour processing in complex environments: insights from the visual system of bees. - *Proceedings of the Royal Society B* 278: 952-959.
- Early, J., 2011. Evidence that *Hylaeus communis* Nylander, 1852 and *Trypoxylon clavicerum* Lepeletier & Serville, 1828 can be bivoltine in Britain. - *BWARS Newsletter*, Autumn 2011: 27-30.
- Ebmer, A.W., 2011. Holarktische Bienenarten - autochthon, eingeführt, eingeschleppt. - *Linzer biol. Beitr.* 43 (1): 5-83.
- Ebmer, A.W., 2011. Pater Andreas Werner Ebmer - ständig von Bienen begleitet. Eine autobiografische Skizze anlässlich des 70. Geburtstages. - *Linzer biol. Beitr.* 43 (2): 905-1017.
- Engel, M.S., 2011. Systematic melittology: where to from here? - *Systematic Entomology* 36 (1): 2-15.
- Everaars, J., M.W. Strohbach, B. Gruber & C.F. Dormann, 2011. Microsite conditions dominate habitat selection of the red mason bee (*Osmia bicornis*, Hymenoptera: Megachilidae) in an urban environment: a case study from Leipzig, Germany. - *Landscape and Urban Planning* 103: 15-23.
- Ferriere, R. & R.E. Michod, 2011. Inclusive fitness in evolution. - *Nature* 471: E7.
- Field, J., M. Ohl & M. Kennedy, 2011. A molecular phylogeny for digger wasps in the tribe Ammophilini (Hymenoptera, Apoidea, Sphecidae). - *Systematic Entomology* 36: 732-740.
- Gerth, M., A. Geissler & C. Bleidorn, 2011. Wolbachia infections in bees (Anthophila) and possible implications for DNA barcoding. - *Systematics and Biodiversity* 9 (4): 319-327.
- Goulson, D., E.L. Sangster & J.C. Young, 2011. Evidence for hilltopping in bumblebees? - *Ecological Entomology* 36: 560-563.
- Goulson, D., P. Rayner, B. Dawson & B. Darvill, 2011. Translating research into action; bumblebee conservation as a case study. - *Journal of Applied Ecology* 48: 3-8.
- Greco, M.K., P.M. Welz, M. Siegrist, S.J. Ferguson, P. Gallmann, D.W. Roubik & M.S. Engel, 2011. Description of an ancient social bee trapped in amber using diagnostic radioentomology. - *Insectes Sociaux* 58: 487-494.
- Gruber, B., K. Eckel, J. Everaars & C.F. Dormann, 2011. On managing the red mason bee (*Osmia bicornis*) in apple orchards. - *Apidologie* 42: 564-576.
- * Gusenleitner, J., 2010. Bestimmungstabellen mittel- und südeuropäischer Eumeninae (Vespoidea, Hymenoptera). 5. Nachtrag. - *Linzer biol. Beitr.* 43: 747-751.
- Havukainen, H., O. Halskau & G.V. Amdam, 2011. Social pleiotropy and the molecular evolution of honey bee vitellogenin. - *Molecular Ecology* 20: 5111-5113.
- Hepburn, R. & S.E. Radloff (eds.), 2011. *Honeybees in Asia*. - Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 669 pp.
- Heraty, J., F. Ronquist, J.M. Carpenter, D. Hawks, S. Schulmeister, A.P. Dowling, D. Murray, J. Munro, W.C. Wheeler, N. Schiff & M. Sharkey, 2011. Evolution of the hymenoptera megaradiation. - *Molecular Phylogenetics and Evolution* 60: 73-88.
- Herre, E.A. & W.T. Wcislo, 2011. In defence of inclusive fitness theory. - *Nature* 471: E8.
- Johnson, B.R., E. van Wilgenburg & N.D. Tsutsui, 2011. Nestmate recognition in social insects: overcoming physiological constraints with collective decision making. - *Behav. Ecol. Sociobiol.* 65: 935-944.
- Kelber, A., F. Jonsson, R. Wallen, E. Warrant, T. Kornfeldt & E. Baird, 2011. Hornets can fly at night without obvious adaptations of eyes and ocelli. - *PLoS ONE* 6 (7): e21892.
- Kent, C.F., A. Issa, A.C. Bunting & A. Zayed, 2011. Adaptive evolution of a key gene affecting queen and worker traits in the honey bee, *Apis mellifera*. - *Molecular Ecology* 20: 5226-5235.
- Klein, B.A. & T.D. Seeley, 2011. Work or sleep? Honeybee foragers opportunistically nap during the day when forage is not available. - *Animal Behaviour* 82: 77-83.
- Koch, H. & P. Schmid-Hempel, 2011. Bacterial communities in central european bumblebees: low diversity and high specificity. - *Microb Ecol.* 62: 121-133.
- Kotthoff, U., T. Wappler & M.S. Engel, 2011. Miocene honey bees from the Randeck Maar of southwestern Germany (Hymenoptera, Apidae). - *ZooKeys* 96: 11-37.
- Kozmus, P., M. Virant-Doberlet, V. Meglic & P. Dovc, 2011. Identification of *Bombus* species based on wing venation structure. - *Apidologie* 42: 472-480.
- Kraus, F.B., H. Szentgyörgyi, E. Rozej, M. Rhode, D. Moron, W. Woyciechowski & R.F.A. Moritz, 2010. Greenhouse bumblebees (*Bombus terrestris*) spread their genes into the wild. - *Conservation Genetics* 12: 187-192.
- * Kuhlmann, M. & M.Y. Proshchalykin, 2011. Bees of the genus *Colletes* Latreille 1802 of the Asian part of Russia, with keys to species (Hymenoptera: Apoidea: Colletidae). - *Zootaxa* 3068: 1-48.
- LeBrun, E.G., M. Moffett & D.A. Holway, 2011. Convergent evolution of levee building behavior among distantly related ant species in a floodplain ant assemblage. - *Insectes Sociaux* 58: 263-269.
- Lecocq, T., P. Lhomme, D. Michez, S. Dellicour, I. Valterova & P. Rasmont, 2011. Molecular and chemical characters to evaluate species status of two cuckoo bumblebees: *Bombus barbutellus* and *Bombus maxillosus* (Hymenoptera, Apidae, Bombini). - *Systematic Entomology* 36: 453-469.
- * Lelej, A.S. & V.M. Loktionov, 2011. Review of the nominotypical subgenus of *Arachnospila* Kincaid (Hymenoptera: Pompilidae) of Russia and neighbouring countries with the lectotypification of enigmatic *Pompilus sogdianus sogdianus* Morawitz and description of new species. - *Zootaxa* 2882: 1-18.
- Linksvayer, T.A., O. Kaftanoglu, E. Akyol, S. Blatch, G.V. Amdam & R.E. Page Jr., 2011. Larval and nurse worker control of developmental plasticity and the evolution of honey bee queen-worker dimorphism. - *Journal of Evolutionary Biology* 24: 1939-1948.
- Litman, J.R., B.N. Danforth, C.D. Eardley & C.J. Praz, 2011. Why do leafcutter bees cut leaves? New insights into the early evolution of bees. - *Proceedings of the Royal Society B* 278: 3593-3600.
- Lozier, J.D., J.P. Strange, I.J. Stewart & S.A. Cameron, 2011. Patterns of range-wide genetic variation in six North American bumble bee (Apidae: *Bombus*) species. - *Molecular Ecology* 20: 4870-4888.

- Lye, G.C., K.J. Park, J.M. Holland & D. Goulson, 2011. Assessing the efficacy of artificial domiciles for bumblebees. - *Journal of Nature Conservation* 19: 154-160.
- Martinson, V.G., B.N. Danforth, R.L. Minckley, O. Rueppell, S. Tingek & N.A. Moran, 2011. A simple and distinctive microbiota associated with honey bees and bumble bees. - *Molecular Ecology* 20: 619-628.
- Matteson, K.C. & G.A. Langellotto, 2011. Small scale additions of native plants fail to increase beneficial insect richness in urban gardens. - *Insect Conservation and Diversity* 4: 89-98.
- Matushkina, N.A., 2011. Sting microsculpture in the digger wasp *Bembix rostrata* (Hymenoptera, Crabronidae). - *Journal of Hymenoptera Research* 21: 41-52.
- Meixner, M.D., M.A. Leta, N. Koeniger & S. Fuchs, 2011. The honey bees of Ethiopia represent a new subspecies of *Apis mellifera* - *Apis mellifera simensis* n. ssp. - *Apidologie* 42 (3): 425-437.
- Meulemeester, T. De, P. Gerbaux, M. Boulvin, A. Coppée & P. Rasmont, 2011. A simplified protocol for bumble bee species identification by cephalic secretion analysis. - *Insectes Sociaux* 58: 227-236.
- Miguel, I., M. Baylac, M. Iriondo, C. Manzano, L. Garnery & A. Estonba, 2011. Both geometric morphometric and microsatellite data consistently support the differentiation of the *Apis mellifera* M evolutionary branch. - *Apidologie* 42: 150-161.
- * Neumeyer, R., A. Gigon & C. Dobler Gross, 2011. Eine neue Feldwespe am Greifensee: Farbmorphe, Hybrid oder *Polistes gallicus* (Linnaeus, 1767)? - *Entomo Helvetica* 4: 7-22.
- Nieh, J.C., 2011. The evolution of honey bee communication: learning from Asian species. - *Formosan Entomol.* 31: 1-14.
- Nowak, M.A., C.E. Tarnita & E.O. Wilson, 2011. Nowak et al. reply. - *Nature* 471: E9.
- O'Neill, R.P. & K.M. O'Neill, 2011. Pollen load composition and size in the leafcutting bee *Megachile rotundata* (Hymenoptera: Megachilidae). - *Apidologie* 42: 223-233.
- Okabe, K. & S. Makino, 2011. Behavioural observations of the bodyguard mite *Ensliniella parasitica*. - *Zoosymposia* 6: 193-199.
- Ollerton, J., R. Winfree & S. Tarrant, 2011. How many flowering plants are pollinated by animals? - *Oikos* 120: 321-326.
- Payne, A., D.A. Schildroth & P.T. Starks, 2011. Nest site selection in the European wool-carder bee, *Anthidium manicatum*, with methods for an emerging model species. - *Apidologie* 42: 181-191.
- Pitts-Singer, T.L. & J.H. Cane, 2011. The alfalfa leafcutting bee, *Megachile rotundata*: the world's most intensively managed solitary bee. - *Annual Review of Entomology* 56: 221-237.
- Plowright, C.M.S., S.A. Evans, J.C. Leung & C.A. Collin, 2011. The preference to symmetry in flower-naïve and not-so-naïve bumblebees. - *Learning and Motivation* 42: 76-83.
- Purcell, J., 2011. Geographic patterns in the distribution of social systems in terrestrial arthropods. - *Biological Reviews* 86: 475-491.
- Radmacher, S. & E. Strohm, 2011. Effects of constant and fluctuating temperatures on the development of the solitary bee *Osmia bicornis* (Hymenoptera: Megachilidae). - *Apidologie* 42 (6): 711-720.
- Rehan, S.M., M.P. Schwarz & M.H. Richards, 2011. Fitness consequences of ecological constraints and implications for the evolution of sociality in an incipiently social bee. - *Biological Journal of the Linnean Society* 103: 57-67.
- Rettenmeyer, C.W., M.E. Rettenmeyer, J. Joseph & S.M. Berghoff, 2011. The largest animal association centered on one species: the army ant *Eciton burbellii* and its more than 300 associates. - *Insectes Sociaux* 58: 281-292.
- Rozen, J.G. Jr. & H.G. Hall, 2011. Nesting and developmental biology of the cleptoparasitic bee *Stelis ater* (Anthidiini) and its host, *Osmia chalybea* (Osmini) (Hymenoptera: Megachilidae). - *American Museum Novitates* 3707: 1-38.
- Schäffler, I. & S. Dötterl, 2011. A day in the life of an oil bee: phenology, nesting, and foraging behavior. - *Apidologie* 42: 409-424.
- Schwarz, M.P., S.M. Tierney, S.M. Rehan, L.B. Chenoweth & S.J.B. Cooper, 2011. The evolution of eusociality in allodapine bees: workers began by waiting. - *Biology Letters* 7: 277-280.
- Sedivy, C., A. Müller & S. Dorn, 2011. Closely related pollen generalist bees differ in their ability to develop on the same pollen diet: evidence for physiological adaptations to digest pollen. - *Functional Ecology* 25: 718-725.
- Soon, V. & U. Saarma, 2011. Mitochondrial phylogeny of the *Chrysis ignita* (Hymenoptera: Chrysididae) species group based on simultaneous Bayesian alignment and phylogeny reconstruction. - *Molecular Phylogenetics and Evolution* 60: 13-20.
- Straka, J., K. Rezkova, J. Batelka & L. Kratochvil, 2011. Early nest emergence of females parasitised by Strepsiptera in protandrous bees (Hymenoptera Andrenidae). - *Ethology, Ecology & Evolution* 23: 97-109.
- * Straka, J. & P. Bogusch, 2011. Contribution to the taxonomy of the *Hylaenus gibbus* species group in Europe (Hymenoptera, Apoidea and Colletidae). - *Zootaxa* 2932: 51-67.
- Strassmann, J.E., R.E. Page Jr., G.E. Robinson & T.D. Seely, 2011. Kin selection and eusociality. - *Nature* 471: E6.
- Strohm, E., 2011. How can cleptoparasitic drosophilid flies emerge from the closed brood cells of the red Mason bee? - *Physiological Entomology* 36: 77-83.
- Theunert, R., 2011. Fortschreibung des Verzeichnisses der Stechimmen Niedersachsens und Bremens (Hymenoptera Aculeata). - *BembiX* 32: 13-28.
- Theunert, R., 2011. Gerstäckerische Konfusion. - *BembiX* 32: 29-35.
- Thomas, M.L., 2011. Detection of female mating status using chemical signals and cues. - *Biological Reviews* 86: 1-13.
- Tischendorf, S., 2011. Populationshoch der Faltenwespe *Symmorphus murarius* (Hymenoptera Eumeninae) mit Massenvermehrung an Nisthilfen sowie ergänzende Nachweise der bei ihr parasitierenden Goldwespe *Chrysis iris* (Hymenoptera Chrysididae). - *BembiX* 32: 36-49.

- Tobback, J., V. Mommaerts, H.P. Vandersmissen, G. Smaghe & R. Huybrechts, 2011. Age- and task-dependent foraging gene expression in the bumblebee *Bombus terrestris*. - Archives of Insect Biochemistry and Physiology 76 (1): 30-42.
- Wasielewski, O., K. Giejdasz, T. Wojciechowicz & M. Skrzypski, 2011. Ovary growth and protein levels in ovary and fat body during adult-wintering period in the red mason bee, *Osmia rufa*. - Apidologie 42 (6): 749-758.
- Waters, J., B. Darvill, G.C. Lye & D. Goulson, 2011. Insect Conservation and Diversity 4: 46-52.
- Westrich, P., 2011. Wildbienen. Die anderen Bienen. - Verlag Dr. Friedrich Pfeil, 168 p.
- Whidden, T.L. & R.E. Owen, 2011. Frequencies of diploid males in natural populations of three North American bumble bee (*Bombus*) species (Hymenoptera: Apidae). - Ann. Entomol. Soc. Am. 104 (1): 83-87.
- Williams, N.M., 2011. Restoration of nontarget species: bee communities and pollination function in riparian forests. - Restoration Ecology 19 (4): 450-459.
- Williams, N.M., D. Cariveau, R. Winfree & C. Kremen, 2011. Bees in disturbed habitats use, but do not prefer, alien plants. - Basic and Applied Ecology 12: 332-341.
- Woodard, S.H., B.J. Fischman, A. Venkat, M.E. Hidson, K. Varala, S.A. Cameron, A.G. Clark & G.E. Robinson, 2011. Genes involved in convergent evolution of eusociality in bees. - PNAS 108 (18): 7472-7477.
- Xu, H. & O. Tadauchi, 2011. A revision of the subgenus *Micrandrena* of the genus *Andrena* of Eastern Asia (Hymenoptera: Apoidea: Andrenidae). - J. Fac. Agr. Kyushu Univ. 56 (2): 279-283.
- Zheng, A., J. Li, J. Wu, D. Begna, Y. Fang, M. Feng & F. Song, 2011. Proteomic analysis of honeybee (*Apis mellifera* L.) pupae head development. - PLoS ONE 6 (5): e20428.

Boekbespreking: Wildbienenschutz – von der Wissenschaft zur Praxis

Theo Peeters

Zurbuchen, A. & A. Müller, 2012. Wildbienenschutz – von der Wissenschaft zur Praxis. – Zürich, Bristol-Stiftung, Bern, Stuttgart, Wien, Haupt, 162 pp. Kosten: 34,90 euro; ISBN 978-3-258-07722-2.

Halverwege 2012 werd ik verrast door een nieuwe uitgave geschonken door Andreas Müller. Samen met Antonia Zurbuchen schreef hij in 9 thematische hoofdstukken een boek over bijen en bescherming. De uitgave is degelijk, zoals ik dat van Müller en kompanen gewend ben. Ze is eenvoudig vormgegeven

en de illustraties bestaan vooral uit goeie foto's van landschappen, nestplekken en bijen in actie, gelardeerd met tabellen en diagrammen. De inhoud is fris en compact en leest vlot en prettig.

In de inleiding van het boek worden de sterke punten en handicaps van bijen genoemd en afgezet tegen een van de recente ontwikkelingen namelijk de veranderingen in onze landschappen.

Daarna volgen verdere uitwerkingen in 9 hoofdstukken met als thema's: belangrijke bloemplanten als voedselbronnen, kwantitatieve hoeveelheid bloemen als voedselbron, belangrijke micro-elementen als nestplekken, ruimtelijke mozaïek van nest- en voedselhabitats, landschapselementen als knelpunten voor voedselverzamelende bijen, landschappen met een hoge bijenrijkdom en met waardevolle elementen voor bijen, wilde bijen in stedelijke gebieden, voedselconcurrentie tussen honingbijen en wilde bijen en als laatste hoofdstuk een synthese.

Wildbienenschutz – von der Wissenschaft zur Praxis

Antonia Zurbuchen / Andreas Müller

Haupt

Bijna elk hoofdstuk is opgebouwd volgens een bepaald stramien. Eerst wordt de achtergrond van het thema dat een de orde komt geschetst. Daarbij wordt steeds een aantal vragen gesteld. Daarna volgen de wetenschappelijke feiten gevolgd door de beantwoording van de vragen gevolgd door een paragraaf over beschermingsmaatregelen en elk hoofdstuk eindigend met een aantal aanbevelingen voor onderzoek.